

education

Department:
Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

**NATIONAL
SENIOR CERTIFICATE**

KREITI YA 12

SEPEDI LELEME LA GAE (HL)

LEPHEPHE LA BOBEDI (P2)

EXEMPLAR 2009

MEPUTSO: 80

NAKO: 2½ diiri

Lephephe le, le na le matlakala a 22.

DITAELO LE TSHEDIMOŠO

- Badišiša ditaelo ka šedi.
- O kgopelwa go bala letlakala le ka tlhokomelo pele o thoma go araba dipotšišo.
- O se ke wa leka go bala lephephe ka moka.
- Lebelela diteng letlakaleng le le latelago gomme o laetše dinomoro tša dipotšišo tša dingwalo tšeo o di badilego.
- Ka morago ga moo, bala dipotšišo gomme o kgethe tšeo o nyakago go di araba.
- Lephephe le arotšwe ka dikarolo tše THARO:
 - **Karolo ya A: Theto (30 meputso)**
 - **Karolo ya B: Padi (25 meputso)**
 - **Karolo ya C: Papadi (25 meputso)**
- Latela ditaelo tšeo di hwetšwago mathomong a karolo ye nngwe le ye nngwe ka kelohloko.
- Araba dipotšišo tše **TLHANO**:
- **Tše tharo go tšwa go karolo ya A**
- **E tee go karolo B le**
- **E tee go karolo C.**
- **Diriša lenaneotekolo.**
- Nomora dikarabo tša gago go swana thwii le ka fao dipotšišo di nomorilwego ka gona ka gare ga lephephe la dipotšišo.
- Thoma karolo ye nngwe le ye nngwe letlakaleng le lefsa.
- Ngwala ka bothakga le ka mongwalo wa go balega.
- **Botelele bja dikarabo tše telele:**
Botelele e be mantšu a: **450 – 500**
- **Botelele bja dikarabo dipotšišong tše kopana:**
Kabo ya meputso e tla šoma bjalo ka sekai sa botelele bja karabo yeo e letetšwego.
- Nako yeo e ukangwago:
Karolo A: metsotso 40
Karolo B: metsotso 55
Karolo C: metsotso 55

KAROLO YA A: THETO**Direto tšeo di kgethilwego: Araba dipotšišo tše pedi fela.**

NOMORO YA POTŠIŠO	POTŠIŠO	MEPUTSO
1. Balemi	Potšišo ye telele	10

GOBA

2. Morwalo	Potšišo ya ditsopolwa	10
------------	-----------------------	----

GOBA

3. Go Kwena	Potšišo ya ditsopolwa	10
-------------	-----------------------	----

GOBA

4. Sello sa mahlalela	Potšišo ya ditsopolwa	10
-----------------------	-----------------------	----

LE**Sereto seo se sa kgethwago: Araba potšišo e tee fela.**

5. Re madimabe bjang	Potšišo ye telele	10
----------------------	-------------------	----

GOBA

6. Re madimabe bjang	Potšišo ya ditsopolwa	10
----------------------	-----------------------	----

KAROLO YA B: PADI**Araba potšišo e tee fela.**

7. Lenong La Gauta: Padi 1	Potšišo ye telele	25
----------------------------	-------------------	----

GOBA

8. Lenong La Gauta: Padi 1	Potšišo ya ditsopolwa	25
----------------------------	-----------------------	----

9. Ngwana wa mobu:Padi 2)	Potšišo ye telele	25
---------------------------	-------------------	----

GOBA

10. Ngwana wa mobu:Padi 2	Potšišo ya ditsopolwa	25
---------------------------	-----------------------	----

11. Lešita Phiri: Padi 3	Potšišo ye telele	25
--------------------------	-------------------	----

GOBA

12. Lešita Phiri: Padi 3	Potšišo ya ditsopolwa	25
--------------------------	-----------------------	----

13. Tlhakoleng: Padi 4	Potšišo ye telele	25
------------------------	-------------------	----

GOBA

14. Tlhakoleng: Padi 4	Potšišo ya ditsopolwa	25
------------------------	-----------------------	----

KAROLO YA C: PAPADI/TERAMA**Araba potšišo e tee fela.**

15. Naga ga di etelane: Papadi 1	Potšišo ye telele	25
----------------------------------	-------------------	----

GOBA

16. Naga ga di etelane Papadi 1	Potšišo ya ditsopolwa	25
---------------------------------	-----------------------	----

17. Lehufa: Papadi 2	Potšišo ye telele	25
----------------------	-------------------	----

GOBA

18. Lehufa: Papadi 2	Potšišo ya ditsopolwa	25
----------------------	-----------------------	----

***ELA HLOKO: [Mo karolong ya B le ya C, araba potšišo e TEE ye telele le e TEE ya setsopolwa]**

Lenaneotekolo/Lenaneotshwayotshwayo

- Dira tshwayo (✓) go lenaneotekolo le le latelago go kgonthišiša ge e ba o lateletše ditaelo gabotse.

KAROLO	NOMORO YA POTŠIŠO	PALO YA DIPOTŠIŠO TŠEO DI ARABJAGO	TSHWAYO
A: Theto (Direto tšeo di kgethilwego):	1 – 4	2	
A: Theto (Sereto seo se sa kgethwago):	5 – 6	1	
B: Padi (potšišo ye telele goba ya setsopolwa)	7 – 14	1	
C: Papadi (potšišo ye telele goba ya setsopolwa)	15 – 18	1	
Ela hloko: Mo karolong ya B le C, araba potšišo e TEE ye telele le e TEE ya setsopolwa			

KAROLO YA A:**DIRETO TŠEO DI KGETHWAGO:** Araba tše **PEDI** fela.**SERETO SEO SE SA KGETHWAGO:** Araba se se **TEE**.**POTŠIŠO 1**Araba dipotšišo tše **PEDI** fela:**DIRETO TŠE DI KGETHWAGO:** Kgetha tše **PEDI** fela.

Sekaseka moko wa sereto se se ka tlase, gomme o tšame o šitlela ka mehlala ya go re tswee!

BALEMI

- 1 Bjalo ka ditšhošane di bone thete,
- 2 Bjalo ka manong a bone tonki ye e hwilego,
- 3 Go kgobokanetšwe se sengwe se se welego.
- 4 Bangwe ba rothiša mamila, bangwe ditete.

- 5 Ke tlhakanetswiki, yo ke motho, bale aowa;
- 6 Ba lomilwe ke dimpša, ba rafa dinose;
- 7 Tše di bolelwago di ferola motho dibete.
- 8 Tema e bonwa ke beng balemi, mofeti aowa.

- 9 Yola mošomo o mo dumela ge a eme
- 10 Fela yo ge a hlabile thedi senna o šoma mošomo.
- 11 Ke mešongwanašongwana ka gare ga mošomo,
- 12 Eupša se se šeditšwego ke botee bolemi

- 13 Di kgatšwa di kgatšitšwe tša marapo a tše hwilego
- 14 Di kgalengwa ka maleme ohle a tsebjago.
- 15 Ke ditola tša bošego le mosegare tše tsetlago
- 16 Di sa langwe. Yo a sa tsetleng o tla re o dirileng?

- 17 Sa mošomo ke go tsetlelwa,
- 18 O ikgareetše o sa hwe matwa,
- 19 O letše monwana o re thwa!
- 20 Gore o be o palege lerwa!

- 21 Sefatamollo se a iphatela.
- 22 Ba se bakae ba boa le dirotwana
- 23 Bangwe ga di kgokologe bosele, di fela di thulana
- 24 Gomme ba hloke le ge e le patela.

- 25 Maime a imela mathaka gona moo,
- 26 Serokolo se a otlwa, go a lekanwa.
- 27 Ke Gauteng sephuthaditšhaba, go a janwa,
- 28 Motho o humana maswara gona moo. (Letl. 11)

[10]**GOBA**

POTŠIŠO 2**SETSOPOLWA A**

Bala sereto se ka kelohloko gore o tle o kgone go araba dipotšišo tša go latela.

Morwalo	
1	Go rwala ke mo ke rwele,
2	Ke tšhitšhila ke tšhitšhilake nnoši.
3	E sa le go sobela ya pele,
4	Ka mo di hlaba di šielana,
5	Go tla ba gwa kotimela ya seswai.
6	Ya senyane yona ke koma,
7	Ke kutullo ya diphirikgolo,
8	Ke nyepollo ya thaikgolo ya bophelo,
9	Ke tshohlolamathata,
10	Ke tharollamararankodi.
11	Bophelo o a mpata.
12	Ke tšhitšhilelang ke nnoši?
13	Yola le yena ke mohlodi wa tšona,
14	Hleng bjale di ntebane ke nnoši?
15	Hleng bjale yena o a hwahwanka?
16	Ke yola o ya godimo le fase,
17	La gagwe lesego le feta tekanyo,
18	Wa gagwe mmele o sa itekanetše.
19	Ke yola o gata a gatoga,
20	Nna ke yo a gogagogago dinao.
21	Nkabe le yena a ntikiša,
22	A kwe tšeo re di kwago,
23	A bone tšeo re di bonago,
24	A fihle moo re fihlago.
25	Ke yo o itlhokotše,
26	Tša ka nke ga di mo ame,
27	Ka moso o tla be a okaokela,
28	A galefa boka tau,
29	Melao a bea a sa fetše,
30	Nke morwalo o be o rwelwe ke yena.

- 2.1 Efa moko ya sereto se ka boripana. (3)
- 2.2 Hwanyolla poeletšo mo methalothetong ya 14 le 15 gomme o fe mohuta le mohola wa poeletšo yeo. (3)
- 2.3 Tsopola sekapolelo go tšwa mothalothetong wa 28 gomme o be o bolele gore ke mohuta ofe wa sekapolelo. (2)
- 2.4 Efa ditlhalošo tša mantšu a go ya le ka fao a dirišitšwego ka gona mo seretong se:
- (a) tšhitšhila
- (b) hwahwanka (2)

[10]**GOBA**

POTŠIŠO 3

Badišiša ditematheto tše ka šedi gore o kgone go araba dipotšišo tša go di latela:

SETSOPOLWA B**Go Kwena – OK Matsepe**

- 1 Ka meetseng se o se boifago wena ke eng
- 2 Ge dihlapo o di bolotša ka nose?
- 3 Ka ntle se o se boifago wena ke eng
- 4 Ge le bana ba ditlou o sa ba noše a mabose?
- 5 Komelelo e iphile maatla, meetse ke madibana,
- 6 Fao ke mo o bunago o sa tshwenyege.
- 7 Ge ka ona o gana le ka segwana-
- 8 Re nwe eng gore bophelo re bo thekge?
- 9 Bojato bja gago bo swana le bja lewatle
- 10 Le hupilego diphiri le ganago go di utolla,
- 11 Mereba ya gago e swana le ya dithaba ga e kgahle,
- 12 Gobane di gana ka ditsela ge re di bula.
- 13 Mohla dinoka le madiba di pšhela sa ruri,
- 14 Tlala e tlhokakwelobohloko di tla o bolaela sa ruri,
(Letl.40)

- 3.1 Na sereto se se bolela ka eng (1)
- 3.2 Efa leina la sekapolelo le mošomo wa sona mo mothalotheong wa senyane (2)
- 3.3 Tsopola keelathalo yeo e laetšago gore kwena ga e tšhabe selo ebile e hloriša tše dingwe tša digagabi tša ka meetseng. (2)
- 3.4 Na sereti se laetša eng mo methalothetong ye mebedi ya mafelelo ya sereto? (2)
- 3.5 Ka boripana laetša ka moo tshwantšhokgopolo e dirišitšwego ka gona seretong se. (3)
- [10]**

GOBA

POTŠIŠO 4**SETSOPOLWA C****Sello sa mahlalela – IS Masola**

1 Thato! Thato warra, poo ke pholo tšohle di a mphega,
 2 Lefase le nthagile, dikgogo bošego di a ntshega,
 3 Lefase le nthareleditše ka mathata, dinaga di ntšhwahlišitše,
 4 Bjale go thatafetše, ditšhika di tšhilafetše,
 5 Ke bothata ngwana 'a mme.

6 Gohle ka nna go a tsebja.
 7 Mekoti ke epile e mphentše,
 8 Gohle ke sepetše bontši bo ntšheetše, ' me bo ntshetše,
 9 Ke mahlomola, ke dinyefolo.
 10 Bana bešo tsogang, boroko bo tliša dillo.
 11 Tšeang melaomegolo le ditaelotaelo go batswadi.
 12 Nna mašitwa ke tšohle, ke lahlile go lle tshadi.

13 Tšeang go batswadi ba tšwafolla mekgwa ya kgahlišo
 14 Gohle go ntapišitše, gohle dikgoro ba ntswaleletše,
 15 Ditšhila tša bophelo di ntšhilafaditše,
 16 Kgang ya bogale bja pelo e nkgamile,
 17 Ke lefeela la mafeela, ka bjona ke itlhamile;
 18 Bogalebobe bo galefela baratwa Moreneng,
 19 Bogale bo galefela matlišakhutšo bathong,
 20 Bogale bo amoga bahlaki, ba ithuta leano la bophelo.
 (Letl 36)

- 4.1 Na sereti se llela go mang? Ba tswalana bjang? (2)
- 4.2 Tsopola morumokwanothomi temathetong ya pele o be o fe tlhalošo ya ona. (2)
- 4.3 Sereti se šupa eng ge se re, 'Gohle ka nna go a tsebja.' (2)
- 4.4 Tsopola poeletšomodumo temathetong ya boraro yeo e laetšago gore mathata a bophelo a aparetše sereti. (2)
- 4.5 Efa maikutlo a sereti. (2)
- [10]**

LE

SERETO SEO SE SA KGETHWAGO: (KE KGAPELETŠO)**POTŠIŠO 5****SERETO SEO SE SA KGETHWAGO:** Araba se se **TEE**.Araba potšišo ye **TELELE GOBA** ye **KOPANA (Setsopolwa)**

Badišiša sereto se se lego ka tlase ka šedi, gomme o se sekaseke ka go bontšha ka fao kgethontšu le tshwantšhokgopolo di amago moya, tlhalošo le kgwekgwe ka gona.

[25]**Re madimabe bjang**

Ra belega a tloga,
 Mohlatlami le yena a re amoga-
 Mmagobanake, tlogela go riboga.

Tše kae dihlogo ke tše di fihlilwego
 Mola a bogadi maina o a filwego?
 Tswala ya rena ke ye e fahlilwego.

Go nkalela itesetše o lekile,
 Mafotwana ga a ntshe go padile;
 Mebele ya rena e bile e lapile.

E lego re šetšwe ke mang morago,
 Yoo ka tulamešidi a re rothothago?
 Tefo go e nyaka a e be se a se dirago!

Le homoletšeng, lena badimo,
 Ge le sa mmege le batametše legodimo?
 Sa ka sello se fihlišeng go Modimo.

Ge le sa rate, le gona lesetšang,
 Nna ga go sa le se se mmakatšang,
 Ke tla ba yo ke ikhomotšang.

Didimo go le hlabela nka se hlwe,
 Go nkholela selo ga le hlwe,
 Gobane ya ka peu le re e lahlwe.

A lena maina ke tla a reela mang,
 Go tseba lena le mang le mang
 Go ba segagaborena e sego sa ga bomang.

Seji sa lapa la ka ritaganya Mong wa ka,
 O tla khunamelwa ke ba mang mmogo le ba
 ka
 Ge ka la mongangapane go tswaletšwe la ka?
 (Letl.43-44)

GOBA

POTŠIŠO 6

Badišiša ditematheto tša ka tlase gomme o arabe dipotšišo tše di latelago:

Go pokolo

Go go makala go fetša nka se ke,
Gore sefapano o se belegetše eng.
Na se lebeletšwe go wean e seng
Neng ka ntle ga letšatši lele ke se ke?
O dungwa ke nna maaka ga a botse,
Ka sona o tla tsena le nna ke a bona.
A ke go amogetše, le nna o tla mpona,
Go mo khunamela go nkweša bose.

- 6.1 Moreti o šupa eng ge a re “sefapano se o se belegetše eng?” (2)
- 6.2 Ke ka lebaka la eng moreti a duma pokolo? (1)
- 6.3 Moreti o re go mo khunamela go nkweša bose. Na o be a khunamela mang le gona e ka ke ka lebaka la eng go mo kweša bose? (3)
- 6.4 Na maikutlo a moreti ke a mohuta mang? Fahlela. (2)
- 6.5 Sereto se ke sa mohuta ofe, le gona ke ka lebaka la eng o realo? (2)

[10]

PALOMOKA YA KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: PADI

Kgetha potšišo ye telele goba ya setsopolwa. Botelele bja karabo ya potšišo ye telele e be mantšu a 450 – 500.

POTŠIŠO 7**PADI 1: Lenong La Gauta – HDN Bopape**

Sekaseka dimelo tša baanegwa ba ba latelago o lebeletše karolo yeo ba e kgathago pukung ye:

Nnono
Brenda
Mna Maleka
Mmatšhego

(25)

GOBA

POTŠIŠO 8

Bala setsopolwa se ka šedi gore o tle o kgone go araba dipotšišo.

SETSOPOLWA A:

“O reng? Go dilo tše dintši tšeo ke bego nka di dira ebile ke tlamegilego go di dira. Ke beke swanetše go ba ke mo hlabanetše go fihlela madi a epšha ditšhikeng tša ka. Bjale nna ke be ke bolailwe ke boroko ke mo tlogela a ehwa go na ka mo tlase ga nko ya ka. Felagabjale ga go sa thuša ka gore o iketše”.

“Ke bitše maphodisa Mna Maleka?” ka boeletša kgopelo ya ka.

“Mo ditiragalong tša motse wo, ke mathomo go direga taba ya mohuta wo gomme ke a tseba maphodisa a tlamegile go dira lešata. Lešata leo le ka dira gore mmolai a timelele.

Bona ba tllilo hlwa ba golega lešaba la batho bao go gononelwago gore ke bona mola mmolai a timeletše. Nka se kgahlwe ke seo gomme Mmatšhego le yena mo a lego a ka se kgahlwe ke taba e bjalo. Ka geke paletšwe ke go mo direla se kaone nakong ya ge a sa phela, bokaone bjo nka mo direlago bjona ke go hwetša mmolai wa gagwe le go šomana naye ka sebele.” A realo a ponya mahlo ebile a huna matswele ka pefelo. “Ke nyaka go mo swara ka diatla tše tša ka, ke mo pšhatlapšhatle, ke mo gatlagantšhe, ke mo gagolanye, ke mo rathaganye diripanaripana tšeo di sa balegego. Fela pele nka dira bjalo o tla swanelwa ke go swarwa pele. Ka lebaka leo go kgopelo yeo ke ratago go e dira go wena Nnono.

“Ke kgopelo efe Mna Maleka? Ka botšiša ke mo hlomogela pelo.” Ke tla dira se sengwe le se sengwe seo o nkgopelago sona.”

“Gona Nnono hwetša mmolai! Hwetša mmolai wa mosadi wa ka! Wena tsoma mmolai wa Mmatšhego! Yeo ke yona taba e nnoši yeo ke go kgopelago yona.” A realo megokgo e rotha mahlong a gagwe. Ke be ke sa letela kgopelo e bjalo le gatee ka fao ke tlamegile go dumela gore e ile ya ntlatša naga ya bay a ntšhoša.

- 8.1 Ke eng seo Mna Maleka a bego a swanetše go ba a se dirile? (1)
- 8.2 Ke ka lebaka la eng dipalabalo le bonkabe tša gagwe di se sa thuša selo? (1)
- 8.3 Ke eng seo se dirago gore Mna Maleka a se nyake go bitša maphodisa? (1)
- 8.4 “ke mo pšhatlapšhatle, ke mo gatlantšhe, ke mo gagolanye, ke mo rathaganye diripanaripana ...”
- (a) Ke maikutlo afe ao a aparetšego seboledi se? Fahlela karabo ya gago. (2)
- (b) Go dirišišwe sekapolelo sefe go tšweletša maikutlo ao? (1)
- (c) Na molaotheo wa naga o reng mabapi le mmolelo wo? (1)
- 8.5 Tšweletša dikgopolo tša gago mabapi le go swarwa ga bagononelwa ka mo nageng ya Afrika Borwa. (2)

- 8.6 Na o bona e le kgopolo ye botse ya gore Nnono a hwetše babolai? Thekga karabo ya gago. (2)
- 8.7 Ge e be e le wena Nnono, na o be o tla dumela kgopelo ya Mna Maleka? Šitlela karabo ya gago. (2)

SETSOPOLWA B:

“...ke ile ka botša Nakedi gore nka se khutše go fihlela pheta yela e le thoto ya ka. Fela kae... Nakedi o ile a golegwa gomme pheta yeo ya thelela diatleng tša ka. Ke feditše mengwaga ye mehlano ye ya go feta ke tsomana le pheta ye ntle le katlego go fihlela ge ke utolla gore e swerwe ke mosadi yola.” Brenda o be a bolela ka lebelo bjalo gomme megokgo e be e elela sefahlgong sa gagwe ka boithatelo. Ke be ke bona gore o kwa bohloko gomme o nyaka go itima mollo wo o be go o mo tšhuma ka mo gare. “Pheta ye ke be ke e nyaka ebile ke se na taba gore e swerwe ke mang, ‘a realo a tšwela pele’”. Go be go se yo a ka nthibelago go e hwetša. Ge nka be go kgonegile ntle le go tšholla madi, nkgolwe Nnono, nka be ke e tšere ntle le go a tšholla. Fela mosadi yola le yena o be a sa rate go kgaogana le lenong la gauta le ge a be a tseba gabotse bjalo ka nna gore ga se la gagwe. Ge nka be a mphe seo ke bego ke se nyaka, nka be ke se ka mo šulafatša eupša yena o itirile wa manganga gomme nna ke be ke se na kgetho ye nngwe gape...”

“Go mmolaya Brenda... E sego go mmolaya...” megokgo e be e falala mahlong a ka gomme ke sa kgone go e thibela. Ke be ke sa kgolwe gore

Brenda wa ka o dirile seo a be go a re o se dirile. Ke nnete gore mosadi yola o ipolaile! Ga se abolawa ke Brenda! Brenda a ka dira bjang taba ya sehlogo ka tsela ye? E se go Brenda wa ka!

“Nnono bjale ke swanetše go sepela. Nakedi o tla ba a fela pelo.”

“Nakedi ke mang Brenda?” Ka botšiša ka bogale ke mo šetve morago.

“Ke monna yo ke sepelago naye. O gona ka mola phapošing yela le bagwera ba gagwe.” A realo a šupa phapoši ya rena ya baeng.

(Letl. 188)

- 8.8 Ke eng seo se dirilego gore pheta e thelele diatleng tša Brenda? (1)
- 8.9 Efa tswalano gare ga Brenda le lenong la gauta. (3)
- 8.10 Na ke nnete gore Brenda o bolaila mosadi yo go bolelwago ka yena? Fahlela karabo ya gago ka go tsopola go tšwa temaneng. (2)
- 8.11 Naa Nnono o laetša eng ge a re “Ga se a bolawa ke Brenda! E sego Brenda wa ka!” Efa dilo tše pedi. (2)
- 8.12 Go ya ka bophelo bja ka lenyalong, na ke nnete gore Brenda a botše monna wa gagwe gore o sepela le monna yo mongwe? Thekga karabo ya gago. (2)
- 8.13 Ge seemo sa ditaba se le ka tsela ye, ke eng seo Nnono a swanetšego go se dira? (2)

(25)

GOBA

POTŠIŠO 9

Araba potšišo ye **TELELE GOBA** ye **KOPANA (Setsopolwa)**

PADI 2: Ngwana Wa Mobu – NSP Mminele

Mantšu a Mogafi a go re: 'Mobu le thuto ga di orišane mollo le ka mohla o tee' a tšwetša pele morero wa padi ye. Tia di lle.

(25)**GOBA****POTŠIŠO 10**

Bala setsopolwa se ka šedi gore o tle o kgone go araba dipotšišo.

SETSOPOLWA A:

Ruri madulo a, Lahlang o a dutše ka phošo. Mošomo wa go ba hlogo ya sekolo se ke wa ka, o ntshwanetše. Ke WA KA – Tau gare ga ditau – Ngwana wa mobu wo, gare ga bana ba mobu wo!

Ge ke be ke le maleng a mme, mme o be a fela a monoka mobu wo go ntiša ka wona. Ge ke belegwa, lentšu la ka la mathomo le kwelwe ke mobu wo, gomme ba ntlhapiša ka meetse ao a elago mo mobung wo. Ke godišitšwe ke eng ge e se dijo tša mobu wo? Bjale sekolo se se swanetše go hlahlwa ke mang ge e se ngwana wa mobu wo? Ke mang? Ke NNA!

'Lahlang ke mofaladi, o tšo kgotlela didiba ga gabo, a šwahla mafao: bjale o itirile kgošana mo Rethuše. Bogoši bjo ke BJA KA! Ka gona o swanetše go ntšhala morago, go sego bjalo a nyakišiše a nyakišiše tselana ya go ya ga gabo. Ke tla ba hlwela gae babinatau – bana ba tau ga re jane re moloko mong.'

- 10.1 Na mantšu a Phankga mo temaneng ye a godiša bjang thulano? Hlaloša ka boripana. (4)
- 10.2 Hlaloša ka boripana seo se hlotšego phekgogo ya kgegeo pading ye. (4)
- 10.3 Na setsopolwa se se tšweletša Phankga e le motho wa mohuta mang? (1)
- 10.4 Na Phankga o šupa eng ge a re 'Bana ba tau ga re jane re moloko mong.' Hlaloša ka boripana. (2)
- 10.5 Diteng tša setsopolwa se di amana bjang le leina la puku ye? (2)

SETSOPOLWA B

Gona ka mo fase ga mogaba wo, go bonala monna a dutše leswikaneng a dutile hlogo. Ka seatleng go lepeletše mangwalo a mabedi. O fela a tsoša mahlo a a lebelela, a tloge a dute hlogo gape. Ke Phankga. Na yena ga a nyake go yo otlollwa ke badimo? Moisa o thunyetšwa ke mmele le mogopolo. Sefega sa gagwe se fiša wa legala, se bontšha bohubele le botalalerata ka baka la kotse yela ya maloba. Seledu se rurugile. Ge e le melomo yona e no ba diboroso tša dinkgotho. Ga a ithate.

E sa le ge sekolo se etšwa a dutše mo leswikaneng. Ke kgale ditšhošwane di mo namela di mo fologa a sa di kwe. E šita le dinonyana tše di tsošitšego lešata mo mohlareng ga a di kwe! O sa tšo amogela mangwalo a a mmipetšego ruriruri. Bobedi bja ona a tšwa go Mokgonoana, mongwaledi wa Lekgotla la Dikolo. La mathomo le mmošša gore ka taelo ya mohlahlobimogolo wa dikolo o swanetše mathomong a kotare ye e tlogo a ye go ruta sekolong sa Ntotolwane ka tlase ga Mogohlo.

- 10.6 Hlaloša moya wo o fokago setsopolweng se. Thekga karabo ya gago ka lebaka. (2)
- 10.7 Ka boripana hlaloša gore tikologo ya padi ye e ama ditiro bja Phankga ka tsela efe? (4)
- 10.8 Na thulano magareng ga Phankga le Lahlang e rarolotšwe bjang? (2)
- 10.9 Na mongwadi o šupa eng ge a re 'a dutile hlogo'? (2)
- 10.10 Na mongwadi o re ruta eng ka padi ye? (2)
- (25)**

GOBA**POTŠIŠO 11****PADI 3: Lešita Phiri – OK Matsepe**

Laetša ka moo Matsepe a kgonnogo go lota Sesotho ka go tšweletša baanegwa le ditiro tša bona tšeo di nyalelanago le moya le tikologo ya puku ye. Šitlela ka mehlala ya go ba le letswai.

(25)**GOBA**

POTŠIŠO 12

Badišiša ditsopolwa tše ka tsinkelo gore o kgone go araba dipotšišo tše di di latelago:

SETSOPOLWA A

“Go fetile nywaga ye e atilego ge tša Taudi le Mabothe le Tladiiephaswa di kwetše, go fetile nywaga ye e atilego ge mohlologadi wa Mphoka a agetšwe mošate kua a lotwago ke Taudi. Aowa, Taudi o tseba go lota ka gore hleng mosadi wa Mphoka o amuša mošemanyana bjale? Go fetile nywaga ye e atilego ge Tšhwahledi a dula ga Mabothe, mo lebakeng la gona bjale ke lešoboro la phokgo mogwera wa koma. Morwarragwe yoo a mo hlatlamago o tamogile, ke mantsatsarapana a matolo a a laetšago gore o tlile go tlelwa ke mmele bosasa, aowa; le yena o bapala le tšhimanyana ya mo motseng ga go na le molato. Tša magoši a mane a le di fedile – a di feleng go thomegeng tše mpsha, mosadi wa Mphoka a a amuše lesele leo ka pelo e tšhweu, Tšhwahledi gammogo le morwarragwe a bag ole ba tie ba tle ba lebane le mabothata ao ka ge se se thata se išwa masoganeng. Go thwe le ge o ka e buela leopeng, magokubu a a go bona, **Tšhwahledi ke molamo wo o lebetšwego ke Mphoka ka mošate**, ga go ngaka o tla ba a tseba gore eng ke eng.”

- 12.1 Na ke ka lebaka la eng Tšhwahledi a dula ga Mabothe. Thekga karabo ya gago. (2)
- 12.2 Hlaloša tswalano gare ga Mabothe, Taudi le Mphoka. (3)
- 12.3 Re alele tswalana gare ga Kgathola le Tšhwahledi. (2)
- 12.4 Na molaodiši o šupa eng ka seema seo se kotofaditšwego? (2)
- 12.5 Lesele leo le amušago ke mosadi wa Mphoka tatago lona ke mang? Thekga karabo ya gago. (2)
- 12.6 Hlaloša ka botlalo sekapolelo se se šomišitšwego mo “**Tšhwahledi ke molamo wo o lebetšwego ke Mphoka ka mošate**” (2)

SETSOPOLWA B

Pelo ya gagwe e a opa, gobane o amuša kgobogo, o amuša thubamotse yeo a sa tsebego gore e tlile go feletša kae. Ngwana wa gagwe o swarwa ke letšhollo bjalo ka bana ka moka, o swarwa ke monyalo le mooko le lehlatšo bjalo ka bana ka moka. Bjalo ka bana ka moka o tshwenywa ke hlogwana a be a tshwenywa ke dipong le lekgokgo, aowa, a ga se tšonadikgodišo hle gomme? Pelo ya gagwe ruriruri e rurugile; ge ngwana a fela a fišafiša a realo, ga a dumege a ka ba kaone- o duma ge bolwetše bo ka feta nae gore bosasa a se tlo setlega pelo ge tswalela banning e farelwa ge a swanetše go bewa setulong sa rragwe. Aowi, Khutšiši o nagantšhwa ke eng taba ya mohuta woo malapa ka moka a na le dika tša wona fela go agilwe go se ne molato? A a nagane ka mokgwa woo, gobane tab age e se ya go lebana, o kgona go e laodiša o fela o re ge nkabe e le nna ke be ke tla re , ba boletše bagologolo ge ba re mo sega segole tena, naa gageno ga di gona.

- 12.7 Ke mang yo pelo ya gagwe e opago? (1)
- 12.8 Ke ka lebaka la eng a re ngwana yo ke kgobogo le thubamotse? (2)
- 12.9 Molaotheo wa naga o reng mabapi le maitshwaro a mosadi yo? (2)
- 12.10 Re alele maikutlo a gago mabapi le dingaka tša setšo. (2)
- 12.11 Wena ge nka be o le moanegwa o be o tlo dira eng ge o gahlana le bothata bja mohuta wo? (3)
- 12.12 Diteng tša temana ye di fapana bjang le mmolelo wo o rego “mmago ngwana o swara thipa ka bogaleng” (2)

[25]**GOBA**

POTŠIŠO 13**PADI 4: Tlhakoleng:**

Thulano ke setlabelo se bohlokwa kgodišong ya maatlakgogedi le molaetša wa padi. Tiiša kgonthe ya taba ye ka go sekaseka thulano mo pading ye.

(25)**GOBA****POTŠIŠO 14**

Badišiša ditsopolwa tše gore o tle o kgone go araba dipotšišo tša go latela.

SETSOPOLWA A

“Moruti, rena taba ya gago le ngwana yo re ka se e tseneka gore ga re e tsebe. Bokaone wena o itebanye le yena o mo kgopele ditshwanelo tše. Rena re tšhaba melato ditabeng tša batho.” A e bile mantšu a Gabariele ge a leka go khuta ka lebjang. Moruti o ile go kwa mantšu a a kwatama fase ka dikhuru a thoma go abula bjalo ka lese a lebantšhitše Monyadiwa. Yoo o ile a selekega le go feta gomme a tloga ka lebelo a lebile sefatanageng seo a tlilego ka sona. Ntsho o fihlile le go itahlela ka gare ga gomme a kgopela gore ba mmiletše mootledi a mmušetše gae. Ka kua kerekeng batho ba ile ba thoma go fela pelomme ba tšwa ka fao ba kgorometšana. Ge ba fihla ka ntle ba hweditše moruti yoo ba mo hlompago go feta batho ka moka a pshikologa mabung. Go se go ye kae ke ge lešaba ka moka le kwele kgonthe ya taba. Gona fao ba thoma go mo kwera ba dutše ba mo tšhela ka mobu. Bangwe ba mo tshwela ka mare. Bale ba go ikhorela bona ba ile ba topa maswika ba kgopela lešaba gore le mo katologe. Mohlang woo bagolo ba kereke ba ile ba bolawa ke go lamola ntwā. Go be go hlakahlakane go sa kgahliše le gatee.

- 14.1 Ngwana yo go bolelwago ka yena ke mang, ebile o twalana bjang le moruti? (2)
- 14.2 Efa lebaka leo le dirilego gore moruti a pshikologe mabung. (2)
- 14.3 Go ya ka fao o badilego puku ye hlaloša seo moruti a se dirilego ngwana yo ka boripana. (3)
- 14.4 Molao wa naga o reng ka ditiro tša moruti yo go ngwana yo? (3)
- 14.5 Ge molao o be o le ka diatleng tša gago o be o ka dira eng ka moruti yo? (2)

SETSOPOLWA B

“Ke nyaka go le laetša gore taba yeo ke le boditšego yona ke be ke sa swaswe. Ga se nna moruti wa lena ebile ga se nna modumedi. Ke tsene kereke ka leano la go boelana le mosadi wa ka yo ke kgaoganego le yena mengwagangwaga. Lena la go thoma go nkišetša le go ntlhohleletša gore ke menole moruti Ntshelolloge. Bona gore lehono o ntlholetše eng. Fela mang le mang o buna moo a bjetseng. A re yeng!” Ge a realo keg e a ba šupetša ka sethokgweng ka letsogo leo le swerego sethunya. Ka nako yeo ke ge Gabariele a sa feame kua fase a tšhaba le go tsoga. O be a kwešiša gore go tsoga e ka ba go ipiletša tša go feta tše a di kwelego.

- 14.6 Naa seboledi se se bolelago mo temaneng ke mang, ebile ke ka lebaka la eng a bolela mantšu a? (3)
- 14.7 Go ya ka temana ye, seboledi se bonala e le motho wa mohuta mang? Hlaloša ka boripana (3)
- 14.8 Seboledi se šupa eng ka mantšu a: “mang le mang o buna mo a bjetseng”? (2)
- 14.9 O bona o ka re seboledi se ile sa fetša se kgonne go phethagatša morero wa sona? Fahlela. (2)
- 14.10 Go ya ka fao o badilego puku ye, go tšile bjang gore Swele a tlogelane le mosadi wa gagwe? (3)

[25]**PALOMOKA YA KAROLO YA B: 25****KAROLO YA C: PAPADI**

Ge o kgethile potšišo ye **TELELE** karolong ya B kgetha ya **Setsopolwa** karolong ye. Botelele bja karabo ya potšišo ye telele e be mantšu a 450 – 500.

POTŠIŠO 15

Araba potšišo ye **TELELE GOBA** ye **KOPANA (Setsopolwa)**

PAPADI 1: Naga ga di etelane – MS Serudu

Thulano ke kokwane ye bohlokwa kudu ya papadi. Kgato ka kgato laetša ka moo mongwadi a kgonnogo go logaganya thulano gore e tšweletše thulaganyo ya puku ye. Tšama o šitlela ka mehlala ya go re tswee!

(25)**GOBA**

POTŠIŠO 16

Bala ditsopolwa tše ka šedi gore o tle o kgone go araba dipotšišo.

SETSOPOLWA A

Hunadi:	Aga, ebile šole o etla.
Mphaka:	O mmona kae?
Hunadi:	Šole o hlomile hlogo fase o ka re o ya mahlokong.
Mphaka:	Ga se gona go sepediša bokgowa. La tla la re fetišetša Mogatšaka.
Hunadi:	Mphaka! o re gwaelelang?
Mphaka:	Kgane o topile fase?
Hunadi:	Ka gešo bokgowa ga bo gona. O swanetše go ba a abetše Ramogolwagwe.
Mphaka:	Lekwidikwidi ga a bjalo le gatee.
Hunadi:	Etse bokoloti bjona o rata ge bo lala ka gešo. Ga ke ikhomolele mo ke tšwago ke kgole.
Mphaka:	Sebola bea dipuku tša gago ka ngwakong o tle mono.
Sebola:	Go lokile tate.
Hunadi:	O takatakiša mahlo molotšana yo, a ntše a dira dilo ka boomo.

- 16.1 Hlaloša ka boripana seo Sebola a se dirilego seo se godišitšego thulano. (4)
- 16.2 Na ke sephetho sefe seo Mphaka a se tšerego mabapi le maitshwaro a Sebola? (2)
- 16.3 Na mongwadi o šupa eng ge a re:
- (a) ...o topile fase? (2)
- (b) ...la tla la re fetišetša (2)
- 16.4 Ge nkabe o le Mphaka o be o tla dira eng ge ditaba di le ka mokgwa wo? (2)

SETSOPOLWA B

Hunadi:	Ge motswadi wa gago a ka go ituela manxa gona ga go se se ka go lokelago lefaseng. Eupša ge o lokolotše pelo le moya, gona ditsela tša gago di tla phadima tša bulega.
Mphaka:	(O hloname, mme o homola sebakanyana)
Hunadi:	Le reng nke le tshwenyegile Tholo?
Mphaka:	(O šišinya hlogo) O a tseba mogatšaka, ge ke gopola ka ga lešika lešo, nakong ye nngwe ke ikhwetša ke tlaletšwe ke sa tsebe pele le morago.
Hunadi:	O tlalelwa ka tshawnelo moo gona Tholo. Mogologolo wa bogologolo o be a di bone ge a re: "Legae la bomotho ga le na le bosehliana."
Mphaka:	Gae ke gae. Le ge motho a ka garama le dilete, a lokologa moyeng, a fiwa mahumo le maemo dileteng di šele, moya wa gagwe o tla fela o mmotša gore mo ga se gageno.

Hunadi: Ga go kgonthe ya go feta yeo. Go boima go lebala metswalle ya gago le bagwera ba gago ka moka. Le ge mohlomong mo ba lego ntshe ba ka be ba eswa lebate, ba ikhomotša ka go bogela botse bja naga ya gešo- boMatome le boMabolepo, boSepitsi le Sepitsana bo Modimolle thab'a badimo. Leo ke lona' lehumo la bona la pelo. Ge tša masa di ba reteletše ba ikhutša moriting wa tšona ba kgopela tlhakodišo go bona le go yena.

16.5 Na ke eng se se hlotšego poledišano ye? Hlaloša ka ditlha tše pedi. (2)

16.6 Efa ditlha tše pedi tšeo di gapeleditšego Mphaka go tšwa ka difero tša Bonwatau? (4)

16.6 Poledišanong ya gagwe le Hunadi, Mphaka o re " Gae ke gae. Le ge motho a ka garama le dilete, a lokologa moyeng, a fiwa mahumo le maemo dileteng di šele, moya wa gagwe o tla fela o mmotša gore mo ga se gageno." Na o nagana gore Mphaka o a itsholaka gona a ka fetola mogopolo a tsoga a sepela bosasa go boela Bonwatau? Thekga karabo. (3)

16.8 Hlaloša nepo ya poledišano ye le seo Mphaka a se holofelago. (2)

16.9 Hlaloša mebolelwana ye:

(a) go itielana manxa (1)

(b) ge tša masa di ba reteletše. (1)

[25]

GOBA

POTŠIŠO 17

PAPADI 2: Lehufa

Poledišano ke motheo wa papadi. Ngwala tshekatsheko yeo e kgodišago ya tšhomišo ya poledišano mo tiragatšong ye.

[25]

GOBA

POTŠIŠO 18

Badišiša ditsopolwa tše ka tsinkelo gore o kgone go araba dipotšišo tše di di latelago:

SETSOPOLWA A

LERATO:	A ke re re dula re šetšešetšwe morago bjalo ka diruiwa.
NTSHEPE:	Moo gona o bolela nnete. Eupša ke nagana gore go ka ba kaone ge wena o ka sepela ka maoto gomme nna ka go latela ka sefatanaga.
LERATO:	Aowa, <i>Meneer</i> , nka tenwa ke bofšega bjale gona. Ke sepela le wena ka sefatanaga. Ge go kgaoga go ka no kgaoga.
NTSHEPE:	Nna ke be ke no re ke thuša wena, Lerato. Gape monna wa gago o ...
LERATO:	Ke hlomphele go lekane, <i>Meneer</i> . Go hlompha go feta mo gona ga ke sa kgona. Bona ba šetšwe ke mang morago ge ba sepela! Ke re go ka no iwa mo go iwago bjale gona. Nkemele ke ye ke laele Monamudi re tle re sepele. (<i>O tsena ka lebenkeleng o fihla go Monamudi</i>) Monamudi mogwera, ke sa itiwa ke phefo le <i>Meneer</i> . Ke tla boa gona bjale.
MONAMUDI:	(<i>O a sega</i>) Etse ke itšeng go wena, Lerato?
LERATO:	O ra ka eng?
MONAMUDI:	A ka se ka go botša gore tša lehono ke tše dingwe?
LERATO:	(<i>O a sega</i>) Wa be o thomile gape a ke re? Šala ledinonwane tšeo tša gago gona moo! (<i>O a tloga</i>)
MONAMUDI:	Le ntšhadišetše digorwana, mogwera!
LERATO:	(<i>O a sega</i>) Nonyana e sa selego e bola kilana. (<i>O fihla go Ntshepe</i>) Ke a olwa o šetše o fela pelo <i>Meneer</i> ?
NTSHEPE:	E sego bjalo, Lerato. (<i>O a emelela o mmulela lebati la sefatanaga</i>) Tsena re sepele! (Letl. 72)

- 18.1 Naa Lerato le Ntshepe ba ya kae le gona ba ya go dira eng? (2)
- 18.2 Lerato o re: '... re dula re šetšešetšwe morago bjalo ka diruiwa.' Naa ba šetšwe morago ke mang/bomang, le gona ka baka lang? (3)
- 18.3 Go ya ka fao o badilego tiragatšo ye ka gona, hlaloša gore go tsebana ga Lerato le Ntshepe go thomile kae, neng le gore go feleleditše kae. (4)
- 18.4 Ka mo gare ga tiragatšo ye go kwagala gore Ntshepe le Lerato bobedi ba na le balekani. Na o reng ka segwera sa bona. (3)

SETSOPOLWA B

RATHEKISI:	(<i>O tsena ka bodulong a bolela a mmoši</i>) Ke gore mosatšana yo a ka be a ile kae? Ke mmotša ka mehla gore ga ke nyake a etšwa ka heke (<i>O a befelwa</i>) O tlo hwetša a ile banneng. Le nna ke dirile phošo ka ka go nyala moitshwarahlephi wa go swana le yo. O dirwa ke go hlwa a balabala dipukwana tše tša batho ba mapona. Ke tlogile ke makala gore a tla a rekile ' <i>phenti</i> ' ya go bitša mašeleng ka tsela ye. O tlo hwetša a dirwa ke yona gore a sepele. (O šišinya hlogo) Ga ke kwešiše gore ke motho a reka diaparwana tša ka fase tše di bitšago mašeleng a matelele o direla go reng? Mafelelomg o tlo fetša a hlobolela banna ba ka moka gore ba bone ge a tura. A o
------------	---

re le rena ka go rata dilo! (O bona lengwalana) Bjale pampišana ye yona ke ya eng? (O a le tšea o a bala) Nxa, mosatšana yo o a gafa bjale. Go thoma neng a tsena kereke? O nagana gore a ka nkgelediša meetse ka sebjana sa go dutla ke a mmona. O ile banneng kua kerekeng. (Setunyana) Lehono gona o tlo ntseba gabotse. Ke nyaka go mo ntšha mahlajana ao a nago nawo. (O lengwalana fase) Ke a mo lata nna. O nagana gore o hlalefile ke ke a mmona.(o a tšwa o leba kerekeng)

(Letl. 57-58)

- 18.5 Naa 'mosatšana' yo go bolelwago ka yena mo setsopolweng se ke mang? (1)
- 18.6 Go ya ka fao o badilego setsopolwa se, a o bona o ka re yo Radithekisi o swere mosadi yoo wa gagwe bjang? (2)
- 18.7 Molaotheo wa naga o reng go ya ka fao mosadi wa Radithekisi a swerwego ka gona? (2)
- 18.8 Lengwalwana le go bolelwago ka lona mo setsopolweng le be le botša Radithekisi eng? (2)
- 18.9 Ka boripana hlaloša ka fao a go dira ka gona ka morago ga go bala lengwalwana leo. (3)
- 18.10 Hlaloša semelo sa Radithekisi ka boripana. (3)

[25]**PALOMOKA YA KAROLO YA C: 25****PALOMOKA: 80**